

“EL-İBÂNE” ÇEVİRİSİ ÜZERİNE -Eleştirel Bir Yaklaşım-

Mehmet KUBAT*

GİRİŞ

Ehl-i Sünnet Kelâm ekollerinden Eş’arîliğin kurucusu olan Ebu’l-Hasan el-Eş’arî (ö.324/935-36), 260/875 yılında Basra’da doğmuştur. Küçük yaşta babasını kaybeden el-Eş’arî, annesinin Mu’tezile âlimlerinden Ebû Ali el-Cübbâî (ö.303/933) ile evlenmesinden sonra, onun himayesinde yetişmiş ve ondan Kelâm tahsil etmiştir. Bu sebeple kırk yaşına kadar Mu’tezile düşüncesini müdafaa etmiş ve bu alanda eserler te’lif etmiştir.¹ Mu’tezilî görüşleri benimsemesine ve bunları savunan eserler yazmasına rağmen el-Eş’arî, hocası el-Cübbâî ile anlaşmazlığa düşmüş; kaynaklarda zikredilen farklı birtakım nedenlerle, 300 (912-13) yılı civarında bir Cuma günü Basra Camii’nde Mu’tezle’den ayrılıp Ehl-i Sünnet’e intisap ettiğini² ve Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) ile diğer hadis âlimlerince temsil edilen Selef itikadını benimsediğini açıklamıştır.³

el-Eş’arî, Müslümanların çoğunluğunu temsil eden geleneksel Ehl-i Sünnet düşüncesinin tartışmasız en önde gelen sîmasıdır. O, sünnî düşüncenin en yaygın iki büyük kolundan biri olan ve Hicrî 4./Miladî 10. yüzyıldan günümüze değin muhafazakâr Müslümanların çoğunluğunun temel dinî inançlarını dayandırdığı Eş’arîyye Mezhebi’nin kurucusu ve kuşkusuz bu düşünce ekolünün en başta gelen teorisyenidir. Sünnî düşüncenin şekillenişinde bu denli önemli bir rol üstlenmesinde, el-Eş’arî’nin, hayatını sürdürdüğü Basra ve Bağdat gibi ilmî çevrelerin tesirinden başka, muhafazakâr çoğunluğun en güçlü rakibi sayılan Mu’tezile mezhebinden ayrılışının büyük payı olmuştur.⁴

Eş’arîlik düşünce sisteminde *el-İbâne an Usulî’ d-Diyâne* isimli eser temel bir başyapıt sayılmaktadır. Çünkü Eş’arîlik düşüncesi olarak kabul edilen birçok fikir, diğer eserlerinden ziyade, temelde bu esere dayanmaktadır. Tartışmalı bir konu olmakla beraber el-İbâne’nin, el-Eş’arî’nin te’lif ettiği son eser olarak kabul edilmesi, özellikle

* Yrd.Doç.Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. mkubat66@hotmail.com.

¹ Bkz. Abdurrahman Bedevî, *Mezâhibu’l-İslâmiyyîn*, Beyrut, 1996, s. 493 vd.; Şerafeddin Gölçük-Süleyman Toprak, *Kelâm*, Konya, 1996, s. 56.

² Krş. Bedevî, *Mezâhibu’l-İslâmiyyîn*, s. 493 vd.; İrfan Abdulhamîd, “Eş’arî, Ebü’l-Hasan”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI/444.

³ Bedevî, *Mezâhibu’l-İslâmiyyîn*, s. 492 vd.; Krş. Ebu’l-Hasan el-Eş’arî, *el-İbâne ‘an Usulî’ d-Diyâne*, Dâru İbn Zeydün li’t-Tibaati ve’n-Neşr ve’t-Tevzî’, Beyrut, Ts., s. 9.

⁴ Abdulhamîd, “Eş’arî, Ebü’l-Hasan”, *DİA*, XI/444.

Eş'arîler nezdinde bu eserin güvenilirliğini arttırmıştır.⁵ el-Eş'arî, inanç esaslarını ele aldığı bu eserde, kendi dönemine kadar geçen tarihsel süreçte İslâm dünyasında ortaya çıkan fikir akımlarından Kaderiye, Cebriye, Mürcie gibi belli başlı fırkalar yanında, özellikle de Mu'tezile ile Ehl-i Sünnet arasında cereyan eden fikrî tartışmaları çok ustaca irdeleyip değerlendirmektedir. Bu nedenle eserin, hem daha sonra Eş'arîliği sistemleştiren âlimler ve hem de diğer Ehl-i Sünnet bilgileri üzerinde izlenebilir etkisinin olduğu rahatlıkla söylenebilir. el-Eş'arî'nin, önceleri Mu'tezilî düşünce ekolüne mensup bir âlim oluşu, daha sonra da bu mezhebi hemen her konuda ciddi bir eleştiriye tabi tutuşu, el-İbâne'yi daha da önemli kılmaktadır.

el-Eş'arî'nin sözünü ettiğimiz *el-İbâne an Usulî'd-Diyâne* adlı eseri Dr. Mustafa Çevik tarafından "Dinin İnanç İlkeleri" adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir.⁶ Her uzman mütercimın yaptığı gibi sayın Çevik de, "Önsöz Yerine Eş'arî ve Eş'arîlik" başlığı altında çevirdiği kitap ve müellifi hakkında bilgi vermekte ve bu kitabı neden çevirdiğini izah etmektedir. Mütercimın deyimiyle "İslâm düşünce tarihinde önemli yeri olan bu küçük eserin"⁷ Türkçe'ye kazandırılması gerçekten de sevindiricidir. Ne var ki sayın Çevik'in, "hem entelektüel hem de dini bir görev"⁸ bilerek üstlendiği *el-İbâne* çevirisinin ilmî ciddiyetten uzak olduğu görünmektedir. Çünkü yapılan bu tercüme ciddi hatalarla doludur ve çeviride gerekli özenin gösterilmediği açıkça gözlemlenmektedir. Bu yüzden mütercimın, "Çevirinin, inanç ilkeleri konusunda konuya ilgi duyan kişilere yeterince ışık tutacağı ortadadır."⁹ şeklindeki yargısına katılmak mümkün değildir.

Ne kadar yoğun çaba gösterilirse gösterilsin bir çeviri yapılırken belli bir anlam kaybının olması kaçınılmazdır. Bunun nedeni dillerin örtüşmezliği, mantıklarının farklı oluşu ve sosyo-kültürel dizgelerin farklılığıdır. Buna rağmen, bir çevirmenin, tercüme yapmak için en azından iki dili ve onların anlatım olanaklarını iyi bilmesi, çevireceği metni ya da söylemi çok iyi kavraması, verilen mesajı çok iyi algılaması ve onun diğer dile en iyi nasıl aktarılabilceğini veya diğer dilde nasıl yansıtılabileceğini kestirmesi zorunludur.¹⁰ Hal böyleyken, çeviri boyunca yanlış aktarımlar, anlamsız tanımlamalar, kelime hataları ve cümle bozuklukları sürgit devam etmektedir. Yaptığı bu çeviriyle mütercim, yalnızca İslâm düşünce tarihinde önemli bir yeri olan *el-İbâne* adlı eseri tahrif etmekle kalmamış, aynı zamanda eserin müellifi el-Eş'arî'yi de töhmet altında bırakmıştır. Ayrıca yapılan bu çeviriyle okurlar yanlış bilgilendirilmiştir de. Bu denli önemli bir eserin tahrif edilmesinde yalnızca mütercimın değil, aynı zamanda hiçbir kriter gözetmeksizin eseri yayımlayan İlahiyat Yayınları'na da bir sorumluluğun terettüp ettiğini belirtmek gerekir.

Ülkemizde son zamanlarda bazı yayınevleri tarafından yayımlanan birçok çeviri eserin benzer hatalarla dolu olması, bu eleştiriye kaleme almamızın en önemli

⁵ İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm*, Umran Yayınları, Ankara, 1981, s. 69.

⁶ Eş'arî, *Dinin İnanç İlkeleri* -el-İbâne 'an Usulî'd-Diyâne-, Sunuş, Notlandırma ve Terminolojik Sözlük ile birlikte Çeviren: Dr. Mustafa Çevik, İlahiyât Yayınları, Ankara, 2005; Bu esere bundan sonra "Çevik, Çeviri" şeklinde atıfta bulunulacaktır.

⁷ Çevik, *Çeviri*, "Önsöz Yerine", s. 10.

⁸ Çevik, *Çeviri*, "Önsöz Yerine", s. 8.

⁹ Çevik, *Çeviri*, "Önsöz Yerine", s. 10.

¹⁰ Mete Çamdereli, Edmond Cary, *Çeviri Nasıl Yapılmalı*, "Dilbilim ve Çeviri Üzerine Birkaç Söz" (başlıklı giriş yazısı), İstanbul, 1996, s. 19.

nedenidir. Sayın Çevik, bu eserin Türkçe'ye kazandırılmasını, hem entelektüel hem de dini bir görev olarak kabul etmektedir.¹¹ Biz de benzer bir sâikle Çevik'in çevirisi hakkında okuyucuyu bilgilendirmenin dinî ve ahlâkî bir zorunluluk olduğunu düşünüyoruz. Çevirinin pekçok zorlukları bünyesinde barındıran çetin bir uğraşı olduğunun ayırında olarak, amacımız, çevirmenin şahsını hedef almadan ve insaf sınırlarını aşmadan, düştüğü yanlışları bilimsel bir tarzda ortaya koymak, böylece bu alanda yapılacak tercümelerin daha dikkatli ve titiz olmasına, yayınlanacak eserlerin de daha özenle ve daha ciddiyetle yayınlanmasına katkıda bulunmaktır.

Bu kısa mülahazalardan sonra çeviri hataları hakkındaki eleştirilerimizi mümkün olduğunca kısa tutarak aktarmaya çalışacağız. Makale boyunca Çevik'in çevirisi için (Ç), doğru çeviri için (D) ve açıklamalar için de (A) kısaltmaları kullanılacaktır.

1- ÇEVİRİDE CÜMLE DÜZEYİNDE YAPILAN HATALAR

Çevirinin, dikkatsizlik ürünü hatalarla dolu olduğu gözden kaçmamaktadır. Cümle düzeyinde tespit edebildiğimiz tercüme yanlışları, çevirinin ne denli tahrif edildiğini açıkça gösteriyor:

1- ولا يجوز أن يقول في آية إن الكل من عند الله ثم يقول في الآية الأخرى التي تليها إن الكل ليس من عند الله.¹²

(Ç) "Ve bir ayette her şeyin Allah'tan olduğunu söylemesi sonra da okuduğu başka bir ayette her şeyin Allah'tan olmadığını söylemesi caizdir."¹³

(D) "(Yüce Allah'ın), bir âyette 'Herşey Allah'tandır.' dediği halde, peşi sıra gelen bir diğer âyette "Her şey Allah'tan değildir." demesi câiz değildir."

(A) Görüldüğü gibi mütercim "peşi sıra gelen bir diğer âyette" ibaresini, "okuduğu başka bir ayette" şeklinde çevirmiş; "câiz değildir" ibaresini de "caizdir" şeklinde tercüme etmiştir.

2- فإذا قلنا : إن الله تعالى عالم قادر فليس تلقيا كقولنا زيد وعمرو وعلى هذا إجماع المسلمين.¹⁴

(Ç) "Öyleyse biz diyoruz ki, Allah Âlîmdir, Kâdirdir dediğimiz zaman bu durum, bizim bu Zeyd'dir, Amr'dır ve Ali'dir demek gibi salt isimden ibaret değildir. Bu Müslümanların ittifakıdır."¹⁵

(D) "Bizler, "Allah âlîmdir, kâdirdir" dediğimizde, (bu), "Zeyd'dir ve Amr'dır" sözümüzdeki gibi lakapsal bir niteleme değildir. Bunun üzerinde Müslümanların görüş birliği (icmâ) vardır."

(A) Mütercim, "على هذا إجماع المسلمين" : "Bu Müslümanların görüş birliği (icmâ) vardır" ibaresini de "Bu Müslümanların ittifakıdır" şeklinde yanlış bir biçimde tercüme etmiştir.

3- وأن السج على الحفين سنة في الحضر والفر خلافا لتول من أنكر ذلك.¹⁶

(Ç) "Kırsal ve kentsel alanda mestler üzerine meshetmek bunu inkar edenlerin aksine sünnettir."¹⁷

(D) "Hazarda (mukîm iken) ve seferde (yolculukta) mestler üzerine mesh etmek, bunu inkâr edenlerin söylediklerinin aksine, sünnettir."

¹¹ Çevik, *Çeviri*, s. 7.

¹² el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 55.

¹³ Çevik, *Çeviri*, s. 78.

¹⁴ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 44.

¹⁵ Çevik, *Çeviri*, s. 64.

¹⁶ e-Earî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 12.

¹⁷ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 21.

(A) Mütercim, “hazar ve sefer”i, “kırsal ve kentsel alan” olarak çevirmiş, böylece gerekli fikhî bilgiyi göz ardı etmiştir.

4- فإن كثيرا من الزائغين عن الحق من المعتزلة وأهل القدر مالت بهم أهواؤهم إلى تقليد رؤسائهم ومن مضى من أسلافهم.¹⁸

(Ç) “Şimdi Kaderiye ve Mu’tezile gibi doğru yoldan sapanların çoğu büyük başlarını taklit etmek için hevalarına (içinden gelene) uydular.”¹⁹

(D) “Haktan sapan Mu’tezile ve Kaderiye mensuplarından çoğunu, hevâları, reislerini/önde gelen âlimlerini ve seleflerini/kendilerinden önce geçen kimseleri taklit etmeye meylettirdi.”

(A) Mütercim, cümleyi yanlış çevirdiği gibi, “seleflerini/kendilerinden önce geçen kimseleri” ibaresini de tercüme etmeden atlamıştır. Ayrıca “reislerini/önde gelen âlimlerini” ifadesini de ilmî edebe muğâyir bir ifade ile, çoğunlukla hayvanlar için kullanılan bir deyimle “büyük başlarını” şeklinde çevirmiştir.

5- وذكر سفيان بن وكيع قال : سمعت عمر بن حماد بن أبي حنيفة قال : أخبرني أبي قال : الكلام الذي استتاب فيه ابن أبي ليلى أبا حنيفة هو قوله

: القرآن مخلوق قال : فتاب منه وطاف به في الخلق قال أبي : فقلت له كيف صرت إلى هذا قال : خفت والله أن يقدم علي فأعطيت التوبة.²⁰

(Ç) “Süfyan Bin Vekî’ şunu anlatır:”Ömer Bin Hammar Bin Ebi Hanife’nin şöyle dediğini duydum: Babam bana, İbn Ebu Leylanın Ebu Hanife’den Kur’an yaratıktır sözünden dolayı tövbe etmesini istediği sözü anlattı. Dedi ki o sözünden tövbe etti. Ve böylece halkın içinde dolaştı. Ve devamla babam ona buraya nasıl geldin diye sorduğunu bana anlattı. O bana, Allah’ın bana saldıracağından korktum ve takiyye yaptım.”²¹

(D) “Süfyan b. Vekî’ şöyle demiştir: “Ömer b. Hammâd b. Ebî Hanîfe’den²² şöyle dediğini işittim: “Babam bana olaydan haber vererek şöyle dedi: “İbn Ebî Leylâ’nın Ebû Hanife’yi tevbeye davet ettiği söz, onun “Kur’an Mahlûktur” sözüdür. Daha sonra babam şöyle dedi: “(Ebû Hanife) bu sözden (Kur’an Mahlûktur görüşünden dolayı) tövbe etti ve o (Ebû Hanife, bu görüşünden vazgeçtiğinin kanıtı olarak) halkın arasında dolaştı.” Babam dedi ki, “Ben ona (Ebû Hanife’ye), “Nasıl bu hale geldin (önceleri Kur’an’ın mahlûk olduğunu savunurken, nasıl bu görüşünden vazgeçtin)?” deyince o, “Vallahi onun (İbn Ebî Leylâ’nın) üzerimde baskı kuracağından korktuğum için ona karşı takiyye yaptım” dedi.”

(A) Görüldüğü gibi, metnin diğer kısımlarını yanlış çevirmesinin yanı sıra mütercim, gerçekte “İbn Ebî Leylâ’nın üzerime geleceğinden/üzerimde baskı kuracağından korktuğum için ona karşı takiyye yaptım/görüşümü gizledim” diyen Ebû Hanife’nin, Allah’ın kendisine saldıracağından korktuğunu ve bu yüzden Allah’a karşı takiyye yaptığını iddia etmektedir.

6- قال أبو بكر : أتيت أنا والعباس بن عبد العظيم العمري أبا عبد الله -أحمد بن حنبل فسأل العباس أبا عبد الله - رحمه الله ورضي عنه - فقال له :

قوم ههنا قد حدثوا يقولون : القرآن لا مخلوق ولا غير مخلوق فقال : هؤلاء أضرب من الجهمة على الناس...²³

(Ç) “Hz. Ebu Bekir dedi ki, ben ve Abbas Bin Abdul-Azim El-Emberi, Ebu Abdullah’a gittik. Abbas Bin Abdullah El-Azim Ahmet Bin Hambel’e sordu. O da ona

¹⁸ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 7.

¹⁹ Çevik, *Çeviri*, s. 15.

²⁰ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 29.

²¹ Çevik, *Çeviri*, s. 44.

²² el-İbâne’nin bir başka nüshasında Hammâd b. Ebî Hanîfe ismi, Hammâd b. Ebî Süleyman şeklinde geçmektedir ki, bu husus, mütercimin çeviri esnasında farklı nüshaları hiç karşılaştırma zahmetinde bulunmadığını gösteriyor.

²³ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 28.

dedi ki burada bir topluluk Kur'an yaratıktır, yaratık değildir gibi konuşuyorlar. İşte bu kişiler, insanlık için Cehmiyeden daha zararlıdır."²⁴

(D) "Ebu Bekir şöyle dedi: "Ben ve Abbas b. Abdulazîm el- Anberî, Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel'e gittik. Abbas b. Abdulazîm, Ebû Abdullah'a (Allah ona rahmet etsin ve ondan razı olsun) şöyle dedi: 'Şimdilerde Kur'an ne mahlûktur, ne de gayr-ı mahlûktur diyen bir kesim ortaya çıktı. Bunlar hakkında görüşünüz nedir?' Bunun üzerine o (Ahmed b. Hanbel) şöyle dedi: "Sözünü ettiğiniz bu kimseler insanlar üzerinde Cehmiyye'ye mensup olanlardan daha zararlıdır..."

(A) Görüldüğü üzere her Ebû Bekir adlı şahsı, I. Halife Hz. Ebû Bekir (r.a.) sanan mütercim, Hicretin 13. (M.634) yılında vefat eden Hz. Ebû Bekir (r.a.)'i, Hicretin 164. yılında (M. 780) doğan Ahmed b. Hanbel ile görüştürmeyi başarmıştır.

25- لَأَعْمَ كُلَّمَا عَطَرَ بِإِلَهِمْ شَيْءٌ أَتَوْا بِهِ مَعَ عَطَرِهِ بِإِلَهِمْ.²⁵

(Ç) "Çünkü onların akıllarıyla hatırladığı bir şeyi hatırlamasıyla birlikte akıllarına gelir."²⁶

(D) "Çünkü (cennet ehlinin) aklına bir şey geldiği zaman, o şey akıllarına gelir gelmez, anında kendilerine verilir."

(A) Cümleyi karmaşık ve anlaşılmasız bir biçimde çevirmesi bir yana, mütercimin, "أَتُوا بِهِ : kendilerine verilir" ifadesini "akıllarına gelir" şeklinde tercüme ettiği dikkat çekmektedir.

8 - وَإِنْ سَأَلُوا عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى : (مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ) وَالْجَوَابُ عَنْ ذَلِكَ : أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ:²⁷

(Ç) "Eğer Allah'ın "sana gelen her iyilik Allah'tan, sana gelen her kötülük ise kendindendir," ayeti hakkında sorarlarsa bunun cevabı Allah'ın buyurduğu gibidir."²⁸

(D) "Eğer onlar, 'Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her kötülük de kendi (işlediğin günahı yüzü)ndendir'²⁹ âyetinin ne anlama geldiğini sorarlarsa, bunun cevabı Yüce Allah'ın şu âyetiyle verilir: Yüce Allah şöyle buyuruyor..."

(A) Mütercimin bu ibareyi de yanlış çevirdiği görülmektedir.

9- (وَإِنْ نَصَبَهُمْ حَسَنَةً) بِعَنِ الْحَصَبِ وَالْحَمْرِ (يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ نَصَبَهُمْ سَيِّئَةً) بِعَنِ الْجَبَدِ وَالْقَحْطِ وَالصَّالِبِ (قَالُوا هَذِهِ

عِنْدَكَ) أَيْ لَشَوْكَمُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى يَا مُحَمَّدُ (قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا) (قُلْ لِمَ : (مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ).³⁰

(Ç) Allah, "onlara bir iyilik erişince bu Allah'tandır, derler. Onlara bir kötülük erişince bu sendendir," buyurmaktadır. Allah buyuruyor ki Ya Muhammed, "de ki her şey Allah'tandır. Bu topluma ne oluyor ki hiçbir şeyi anlamıyorlar?" Yine Allah "sana gelen her kötülük Allah'tandır. Sana gelen her kötülük kendindendir," buyurmaktadır."³¹

(D) "Onlara bir iyilik erişirse..."³² Yani her ne zaman kendilerine bir bereket/bolluk ve bir hayır erişirse, "bu Allah katındandır" derler. Fakat her ne zaman

²⁴ Çevik, Çeviri, s. 42.

²⁵ el-Eş'arî, el-İbâne, (Beyrut Baskısı), s. 13.

²⁶ Çevik, Çeviri, s. 23.

²⁷ el-Eş'arî, el-İbâne, (Beyrut Baskısı), s. 55.

²⁸ Çevik, Çeviri, s. 78.

²⁹ Nisâ, 4/79.

³⁰ el-Eş'arî, el-İbâne, (Beyrut Baskısı), s. 55.

³¹ Çevik, Çeviri, s. 78.

³² Nisâ, 4/78.

kendilerine bir kötülük, yani bir kuraklık, kıtlık ve musîbet nevinden bir şey erişirse, bu kez, “bu sendendir; yani senin uğursuzluğundandır” derler. Yüce Allah buyuruyor ki, Ey Muhammed, “*de ki, 'hepsi Allah tarafındandır'.* Bu topluma ne oluyor ki hemen hiç söz anlamıyorlar.”³³ Yine Yüce Allah, “*Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her kötülük de kendindendir*”³⁴ buyuruyor.

(A) Mütercim, yalnızca âyeti mealen çevirmiş, müellifin âyet ifadelerini açıklayıcı mahiyetteki sözlerine hiç değinmemiştir.

³⁶ : (فحذف قولهم). 10 - فحذف في قولهم

(Ç) “İşte böylece onların sözleri çürütüldü.”³⁷

(D) “(Bu âyette) onların (Nisâ sûresinin 78. âyetinde geçen “...derler” şeklindeki) sözleri hazfedilmiş olmaktadır.”

(A) Burada da tamamen yanlış bir çevirinin olduğu görülmektedir. Mütercim, çeviri boyunca birçok yerde yaptığı gibi, burada da metnin vermek istediği mesajı tam olarak kavrayamadığı ve özellikle de ibarenin öncesinde geçen hususları dikkate almadan tercüme etmeye çalıştığı için, “onların sözleri hazfedilmiştir” ibaresini, “onların sözleri çürütüldü” şeklinde çevirmiştir.

³⁸ 11 - وهذا يبين بطلان تعليلهم بهذه الآية ويوجب عليهم الحجة.

(Ç) İşte bu onların bu ayete ilişkin değerlendirmelerinin geçersiz olduğunu açıklayan bir karşı delildir.³⁹

(D) “Bu, onların âyete ilişkin akıl yürütmelerinin/yorumlarının geçersizliğini açıklıyor ve onların aleyhlerine bağlayıcı (itiraz edemeyecekleri) bir “hüccet” teşkil ediyor.”

(A) Bu ibarenin de mütercim tarafından yanlış çevrildiği ve eksik bırakıldığı görülmektedir.

12 - وإن قالوا لا قبل لهم: فلا تقموا عن أن تقولوا غير محلق. مثل الحجة التي بها ألزمت أنفسكم التوقف.⁴⁰

(Ç) “Eğer hayır derlerse, onlara denilir ki öyle ise siz iddianız için gerekli olan kanıt ile de “yaratık değildir” dediğiniz gibi yine kararsız kalın.”⁴¹

(D) “Eğer, hayır derlerse onlara şöyle denilir: Kendinize çekimser kalmayı gerekli kıldığınız delilin misliyle, ‘(Kur’an) mahlûk değildir’ deme konusunda da çekimser kalmayın.”

(A) Mütercim bu ibareyi de hem anlamsız ve anlaşılmaz olarak, hem de esas anlama ters düşecek bir biçimde tercüme etmiştir.

13 - ثم يقال لهم: ولم أبيتكم أن يكون في كتاب الله ما يدل على أن القرآن غير محلق؟ فإن قالوا لم نجد قبل لهم: ولم زعمتم أنكم إذا لم نجدوه

في القرآن فليس بموجود فيه؟⁴²

(Ç) “Sonra onlara şöyle denilir: Allah’ın Kitabında, onun yaratık olmadığına ilişkin kanıtlara neden inanmıyorsunuz? Eğer biz böyle bir şey göremiyoruz derlerse,

³³ Nisâ, 4/78.

³⁴ Nisâ, 4/79.

³⁵ el-Eş’arî, el-İbâne, (Beyrut Baskısı), s. 55.

³⁶ Ebu'l-Hasen el-Eş’arî, el-İbâne ‘an Usûl’i d-Diyâne, Medine, 1410, 5. Baskı, s. 175.

³⁷ Çevik, Çeviri, s. 78.

³⁸ el-Eş’arî, el-İbâne, (Beyrut Baskısı), s. 55.

³⁹ el-Eş’arî, el-İbâne (Medine Baskısı), s. 175.

⁴⁰ el-Eş’arî, el-İbâne, (Beyrut Baskısı), s. 31.

⁴¹ Çevik, Çeviri, s. 47.

⁴² el-Eş’arî, el-İbâne, (Beyrut Baskısı), s. 31-32.

onlara şöyle cevap verilir: Kur'an'da olmadığı halde onu Kur'an'da bulamadığınızı neden söylüyorsunuz?"⁴³

(D) "Sonra onlara şöyle denilir: "Allah'ın Kitabı'nda Kur'an'ın mahlûk olmadığına delalet eden delillerin olduğunu niçin kabul etmiyorsunuz?" Eğer, "onda (Kur'an'da bu konuda delil) bulamıyoruz" derlerse, onlara şöyle denilir: "Onda (Kur'an'da) bu hususta bir şey bulamadığınızda, niçin onda (Kur'an'da bu konuda bir delil) olmadığını iddia ettiniz?"

(A) Mütercim, "Onda (Kur'an'da) bu hususta bir şey bulamadığınızda, niçin onda (Kur'an'da bu konuda bir delil) olmadığını iddia ettiniz?" ifadesini, "Kur'an'da olmadığı halde onu Kur'an'da bulamadığınızı neden söylüyorsunuz?" gibi tamamen mantık dışı ve yanlış bir biçimde tercüme etmiştir.

14- قال لم : يلزمكم أن تتوقفوا في كل ما اختلف الناس فيه ولا تقدموا في ذلك على قول فإن حاز لكم أن تقولوا بعض تأويل المسلمين إذا دل

على صحتها دليل فلم لا قلتم إن القرآن غير مخلوق بالحجج التي ذكرناها في كتابنا هذا قبل هذا الموضع؟⁴⁴

(Ç) "Onlara denilir ki, insanların ihtilaf ettiği her konuda kararsız kalmanız ve bir sözü söylemeyi tercih etmemeniz gerekir. Ama eğer sizin için bir kanıt ile desteklendiğinde bazılarının Müslümanların yorumlarını seslendirmek caiz ise bu konuda elinizdeki kitapta daha önce aktardığımız kanıtlara dayanarak neden Kur'an'ın *gayri malûlûk* (yaratılmamış) olduğunu söylemiyorsunuz?"⁴⁵

(D) "Yine onlara şöyle denilir: "Bu durumda insanların ihtilâf ettiği bütün konularda çekimser kalmanız ve bu hususta herhangi bir görüşü benimsememeniz gerekir. Şayet sizin için çekimser kalmanın sıhhatine delalet eden bazı Müslümanların te'villerini dillendirmek câiz oluyorsa, o zaman bizim bu kitabımızın bundan önceki kısmında zikrettiğimiz delillere dayanarak niçin 'Kur'an mahlûk değildir' demiyorsunuz?"

(A) İbarenin diğer kısımlarındaki yanlış ve anlamsız aktarımlar bir yana, mütercim "bu hususta herhangi bir görüşü benimsememeniz gerekir" ifadesini, "bir sözü söylemeyi tercih etmemeniz gerekir" şeklinde çevirmiştir.

15- فلم لا تقولون إن ما لم يزل علما أنه يكون في وقت من الأوقات فلم يزل مریدا أن يكون في ذلك الوقت وما لم يزل علما أنه لا يكون فلم

يزل مریدا أن لا يكون وأنه لم يزل مریدا أن يكون ما علم كما علم؟⁴⁶

(Ç) "...neden ezeli olarak *Alim* olanın vakitlerden bir vakit içinde *Alim* olacağını, ezeli olarak *Mürîd* olanın (irade edenin) de bu vakitte olacağını söylemiyorsunuz? Onun ezeli olarak bilmediği ve ezeli olarak irade etmediği olmaz. Onun ezeli olan bilgisi gibi ezeli olarak istediği de ezeli olarak bildiği gibi olmaz mı?"⁴⁷

(D) "Sizler; herhangi bir vakitte bir şeyin olmasını ezelden beri bilen, o şeyin söz konusu vakitte olmasını da irade ettiğini; bir şeyin olmayacağını ezelden beri bilen de, o şeyin olmayacağını ezelden beri irade ettiğini ve bildiği bir şeyin, bildiği gibi meydana gelmesini ezelden beri irade ettiğini niçin söylemiyorsunuz?"

(A) Görüldüğü gibi mütercim, yukarıda orijinalini ve doğru tercümesini aktardığımız metni de çoğunlukla anlamsız ve yanlış bir biçimde çevirmiştir.

⁴³ Çevik, *Çeviri*, s. 47.

⁴⁴ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 32.

⁴⁵ Çevik, *Çeviri*, s. 47-48.

⁴⁶ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 46.

⁴⁷ Çevik, *Çeviri*, s. 67.

16- ويقال لهم : أليس من يرى ما حرم المسلمين كان سفها والله تعالى يراهم ولا ينسب إلى السفه ؟ فلا بد من نعم.⁴⁸

(Ç) “Onlara denilir ki sefih olan biz Müslümanlardan bir suç görülmemiş midir? Allah bu Müslümanları görüyor ve onlara kötülük mal etmiyor. Kaçınılmaz olarak evet demeyecekler mi?”⁴⁹

(D) “Yine onlara şöyle denilir: ‘Bizden Müslümanların cürmünü gören (işledikleri suçlara onay veren) bir kimse sefih olur, fakat Yüce Allah, onları (n suçunu) gördüğü (günah işlemelerini istediği/dilediği) halde, Kendisi’ne sefihlik nispet edilmez, değil mi?’ diye sorulduğunda, onların “evet” demekten başka çareleri yoktur.”

(A) Görüldüğü gibi mütercim, “bizden Müslümanların cürmünü gören (suça onay veren) bir kimse sefih olur” ibaresini, “sefih olan biz Müslümanlardan bir suç görülmemiş midir?” şeklinde, esas anlama aykırı ve soru formunda çevirmiş; “Yüce Allah, onları (n cürmünü/suçunu) gördüğü (günah işlemelerini istediği/dilediği) halde, kendisine sefihlik nispet edilmez, değil mi?” ibaresini de “Allah bu Müslümanları görüyor ve onlara kötülük mal etmiyor” şeklinde yanlış olarak tercüme etmiştir. “Evet demekten başka çareleri yoktur” ifadesini de “Kaçınılmaz olarak evet demeyecekler mi?” şeklinde soru formuna dönüştürerek çevirmiştir.

17- فأراد أن لا يقتل أخاه لئلا يعذب وأن يقتله أخوه حتى يوء بأثم قتله له وسائر آثامه التي كانت عليه فيكون من أصحاب النار فأراد قتل أخيه

الذي هو سفه ولم يكن بذلك سفها فلم زعمتم أن الله سبحانه إذا أراد سفه العباد وحب أن ينسب ذلك إليه⁵⁰

(Ç) “O da azaba uğramamak için kardeşini öldürmemeyi istedi. Günahla yasaklanmış olan öldürmeye rağmen kardeşini öldürdü ve Cehennem ehli oldu. Bu durumda o ahmak olan kardeşini öldürmek istedi. Ve bununla ahmak da olmadı. Peki siz neden Allah’ın bir insanın ahmaklığını istediğinde ahmaklığın ona nasip olacağını ileri sürdünüz?”⁵¹

(D) “(Âdem’in oğlu Hâbil), azap görmemek için, kardeşini (Kâbil’i) öldürmemeyi ve kardeşinin kendisini öldürüp günaha girmesini istemiştir. (Hâbil) kardeşinin (Kâbil’in) kendisini öldürmesini ve onun (Kâbil’in), hem kardeşini (Hâbil’i) öldürmüş olmanın günahını, hem de diğer günahlarını yüklenmiş olmasını; böylece cehennemlik olmasını dilemiştir. (Hâbil), sefih olan kardeşinin kendisini öldürmesini istemiş, fakat kendisi bununla sefih olmamıştır. O halde niçin kullarına sefihliği dilediği için Yüce Allah’a sefihliğin nispet edilmesi gerektiğini iddia ettiniz?”

(A) Görüldüğü üzere burada da mütercim, konuyu tam olarak anlamadığından ve metne yeterince hâkim olmadığından, bu ibareyi de yanlış bir şekilde tercüme ederek karmaşık ve içerisinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.

18- يقال لهم: فلو فعل العباد ما لا يريد وما يكرهه لكانوا قد أكرهوه وهذه صفة القهر. تعالى عن ذلك علوا كبيرا.⁵²

(Ç) “Onlara eğer insanlar istemediklerini ve kötü gördüklerini yaparlarsa zorlanmış olurlar ki bu haksızlıktır. Allah bundan uzak ve yücedir.”⁵³

(D) “Onlara şöyle denilir: Eğer kullar, O’nun (Allah’ın) istemediği ve kötü gördüğü şeyleri yaparlarsa, bu, O’nu (Yüce Allah’ı haşâ) zorda bırakıyorlar demek olur. Bu ise güçsüzlük (fakr) vasfıdır ki, Yüce Allah bundan münezzehtir.”

⁴⁸ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 50.

⁴⁹ Çevik, *Çeviri*, s. 71.

⁵⁰ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 49-50.

⁵¹ Çevik, *Çeviri*, s. 71.

⁵² el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 48.

⁵³ Çevik, *Çeviri*, s. 69.

(A) Mütercim bu cümleyi de yanlış çevirmiş, "(haşâ) kulların Allah'ı zorda bırakmış olması"nı, kulların zorlanmış olmaları şeklinde tercüme etmiştir.

19- فَإِنْ أَحَابُوا إِلَى ذَلِكَ، قِيلَ لَهُمْ : فَقَدْ كَانَتْ الْمَعَاصِي شَاءَ اللَّهِ أَمْ أَبَى وَهَذِهِ صِفَةُ الضَّعْفِ وَالْفَقْرِ. تَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ عُلَا كَبِيرًا.⁵⁴

(Ç) "Eğer buna cevap verirlerse onlara denilir ki Allah olmuş olan kötülükleri Allah ya istemiştir veya yasaklamıştır. Bu zayıflık ve zavallılık niteliğidir. Allah bundan uzak ve yücedir."⁵⁵

(D) "Eğer buna karşılık verirlerse, onlara şöyle denilir: O zaman ma'siyetler/günahlar, Allah dilesin veya dilemesin gerçekleşiyor demektir. Bu ise zayıflık ve güçsüzlük vasfıdır ki, Yüce Allah bundan münezzehtir."

(A) Görüldüğü gibi, burada da cümle hem kuralsız ve anlamsız bir şekilde, hem de yanlış olarak çevrilmiştir.

20- وَأَنْكُرُوا شَفَاعَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْمُذْنِبِينَ.⁵⁶

(Ç) "Onlar Resulullah'ın günahkarlara mü'minlere şefaate edeceğini de yadsıdılar."⁵⁷

(D) "Ve onlar, Rasûlullah (s.a.v.)'ın günahkârlara şefaate edeceğini inkâr ettiler."

(A) Cümlede ifade bozukluğunun yanı sıra, "inkâr ettiler" ifadesinin "yadsıdılar" şeklinde tercüme edildiği dikkat çekmektedir.

2- ÇEVİRİDE İSİM, KELİME VEYA İFADE DÜZEYİNDE YAPILAN HATALAR

Çevirinin kısmen tercümeden, kısmen de dizgiden kaynaklanan bir yığın hatalarla dolu olduğu gözden kaçmamaktadır. Çevik'in Türkçe çevirisini orijinal metniyle karşılaştırırken isim, kelime ve ifade düzeyinde fark edebildiğimiz bu hatalardan yalnızca birkaç tanesine işaret etmekle yetiniyoruz:

1- وَنَرَى الصَّدَقَةَ عَلَى مَوْتَى الْمُسْلِمِينَ وَالِدَعَاءِ لَهُمْ وَنُؤْمِنُ بِأَنَّ اللَّهَ يَنْفَعُهُمْ بِذَلِكَ.⁵⁸

(Ç) "Biz Müslümanların ölüleri için sadaka ve dualarını kabul ediyor ve Allah'ın bununla onları değerlendireceklerine inanıyoruz."⁵⁹

(D) "Müslümanların ölüleri için (verdikleri) sadakayı ve onlar için (yaptıkları) duaları câiz görüyoruz ve Allah'ın bunlarla onları (ölüleri) faydalandıracağına inanıyoruz."

(A) Cümlelerin diğer kısmını eksik çevirmesi bir yana, mütercimin "onları faydalandıracaktır" ifadesini, "değerlendireceklerine" şeklinde yanlış tercüme ettiği görülmektedir.

2- فَمَا أَنْكُرْنَاهُ مِنْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا عَلَّمَ نَبِيَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ شَيْئًا فَيَكُونُ لِنَبِيِّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عِلْمٌ وَفَهُ تَعَالَى عِلْمٌ...⁶⁰

(Ç) "Siz böylece Allah, Nebisine bir şey öğrettiğinde Nebinin bir ilmi olduğunu ve Allah'ın bir ilmi olduğunu yadsıdınız."⁶¹

(D) "Yüce Allah, Nebîsi (s.a.v.)'ne bir şey öğrettiğinde, Nebî (s)'nin bilgi sahibi olduğunu ve Yüce Allah'ın da bilgi sahibi olduğunu niçin inkâr ettiniz?"

⁵⁴ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 48.

⁵⁵ Çevik, *Çeviri*, s. 69.

⁵⁶ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 7.

⁵⁷ Çevik, *Çeviri*, s. 15.

⁵⁸ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 12.

⁵⁹ Çevik, *Çeviri*, s. 22.

⁶⁰ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 44.

⁶¹ Çevik, *Çeviri*, s. 64.

(A) Mütercimim, soru formunda olan bu cümleyi düz cümle halinde çevirdiği, “ما أنكرتم : niçin inkâr ettiniz?” ifadesini de “yadsıdınız” şeklinde anlamlandırdığı görülmektedir.

3- إذا نفيتم علم الله فهلا نفيتم أسماءه⁶²

(Ç) “...madem Allah’ın bilgisini yadsıyorsunuz neden Allah’ın isimlerini de yadsımıyorsunuz?”⁶³

(D) “Madem ki Allah’ın İlmi’ni nefyediyorsunuz/olumsuzluyorsunuz, o halde O’nun isimlerini neden nefyetmiyorsunuz/olumsuzlamıyorsunuz?”

(A) Mütercimim, “inkâr etme” ifadesini tercüme ederken yaptığı gibi, “nefyetme/olumsuzlama” sözcüğünü de, “yadsımak” olarak çevirdiği görülmektedir. Burada doğal olarak sormadan edemiyoruz: Acaba bu sözcüklerden hangisi Türkçede “yadsımak” kelimesinin karşılığıdır?

4- فما أنكرتم أن تكون هذه الآيات ترحب أن الله علما بالأشياء سبحانه ونحمده.⁶⁴

(Ç) “...siz bu ayetlerin Allah’ın varlıkları bilen bir bilgiye sahip olduğunu da inkâr ettiniz.”⁶⁵

(D) “Sizler bu âyetlerin, eksikliklerden münezze ve hamde lâıyık olan Yüce Allah’ın eşyâyı bilmesini gerekli kıldığını niçin inkâr ettiniz?”

(A) Cümlelerin eksik çevrilmesi bir yana, mütercimim ibarede soru formunda olan “ما أنكرتم : niçin inkâr ettiniz?” ifadesini, “inkâr ettiniz” şeklinde düz cümle halinde çevirdiği görülmektedir.

5- فما أنكرتم أن يرزقه الحرام وإن لم يملكه إياه.⁶⁶

(Ç) “...o halde Allah’ın ona haramı mal etmeden rızık olarak vermesini inkâr etmeyin.”⁶⁷

(D) “O halde siz, Allah’ın rızık verdiği kimseye, o rızıkı mülk/mal edindirmese bile, ona haramı rızık kıldığını niçin inkâr ettiniz?”

(A) Bu cümlede de mütercimim, “ما أنكرتم : niçin inkâr ettiniz?” ifadesini bu kez “inkâr etmeyin” şeklinde olumsuz olarak çevirdiği görülmektedir. Böylece çeviride bir tutarlılığın olmadığı da kolaylıkla fark edilmektedir.

6- إذا كان توفيق المؤمنين بالله فما أنكرتم أن يكون حذلان الكافرين من قبل الله تعالى...⁶⁸

(Ç) “...mü’minlerin başarısı Allah ile oluyorsa inkarcıların Allah tarafından boşverildiğini inkâr etmeyin.”

(D) “Mü’minlerin başarıya ulaşmaları Allah ile oluyorsa, kâfirlerin başarısız olmalarının Allah tarafından olduğunu niçin inkâr ettiniz?”

(A) Bu cümlede de yapılan yanlış aktarımın yanı sıra, mütercimim, “ما أنكرتم : niçin inkâr ettiniz?” ifadesini “inkâr etmeyin” şeklinde çevirdiği dikkat çekmektedir.

7- فما أنكرتم أن يكون القرآن هدى للكافرين والمؤمنين.⁶⁹

(Ç) “...o zaman Kur’an’ın inkarcılar ve mü’minler için bir hidayet olduğunu in-

⁶² el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 43.

⁶³ Çevik, *Çeviri*, s. 64.

⁶⁴ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 44.

⁶⁵ Çevik, *Çeviri*, s. 65.

⁶⁶ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 60.

⁶⁷ Çevik, *Çeviri*, s. 87.

⁶⁸ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 60.

⁶⁹ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 63-64.

kar etmeyin."⁷⁰

(D) "O halde Kur'an'ın kâfirler ve mü'minler için hidâyet verici olduğunu niçin inkâr ettiniz?"

(A) Aynı şekilde bu cümlede de mütercim, "فما أنكرتم : niçin inkâr ettiniz?" ifadesini "inkar etmeyin" şeklinde çevirmiştir.

⁷¹8- عمر بن حماد

(Ç) "Ömer b. Hammar."⁷²

(D) "Ömer b. Hammâd."

⁷³9- أبو بكر

(Ç) "Hz. Ebu Bekir".⁷⁴

(D) "Ebû Bekir."

⁷⁵10- أحمد بن حنبل

(Ç) "Ahmet Bin Hambel."⁷⁶

(D) "Ahmed b. Hanbel."

3- ÇEVİRİDE TERCÜME EDİLMEYEN ATLANAN KISIMLAR

Çeviride mütercimin tamamen tercüme etmeyip geçtiği birçok kısım da bulunmaktadır. Tercüme edilmeden atlanan bu kısımlarla ilgili tespit edebildiğimiz birkaç örneği sunmakla yetiniyoruz:

1- علي أن ما أصاب الناس هو غير ما أصابوه.⁷⁷

(Ç) (...) ⁷⁸

(A) Mütercimin, "İnsanlara isâbet eden şeyler, (insana isâbet eden her kötülük, onun işlediği günahlar yüzünden olduğuna inananların düşündükleri gibi, kendi yapıp ettiklerinin bir sonucu olarak), başlarına geliyor değildir" şeklinde çevrilmesi gereken bu ibareyi, çeviri boyunca birçok yerde yaptığı gibi, çevirmeyerek atlattığı görülmektedir.

2- ولم يرد أن القمر علا من جميعا وأنه فيهن جميعا ورأينا المسلمين جميعا يرفعون أيديهم إذا دعوا نحو السماء لأن الله تعالى مستور على العرش الذي

هو فوق السماوات فلولا أن الله عز وجل على العرش لم يرفعوا أيديهم نحو العرش كما لا يخطوفا إذا دعوا إلى الأرض.⁷⁹

(Ç) (...) ⁸⁰

(A) Yine mütercimin, "Ay, semâvâtın hepsinde bulunduğu halde, (bununla) Yüce Allah, ay'ın, semâvâtı tamamen doldurduğunu kastetmemiştir. Bu nedenle biz bütün Müslümanların dua ederlerken ellerini semâya doğru çevirdiklerini görüyoruz. Çünkü Yüce Allah, bütün semâvâtın üzerinde olan arşa istivâ etmiştir. Eğer Yüce Allah arşa istivâ etmemiş olsaydı, Müslümanlar dua ederlerken ellerini yere çevirdikleri gibi, semâya doğru da çevirmezlerdi" şeklinde çevrilmesi gereken bu ibareyi

⁷⁰ Çevik, *Çeviri*, s. 93.

⁷¹ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 29.

⁷² Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 44.

⁷³ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 28.

⁷⁴ Çevik, *Çeviri*, s. 43.

⁷⁵ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 29.

⁷⁶ Çevik, *Çeviri*, s. 43.

⁷⁷ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 55.

⁷⁸ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 78.

⁷⁹ el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 34.

⁸⁰ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 50.

çevirmeyerek atladığı görülmektedir.

3- إذا كان معنى ذلك العلم.⁸¹

(Ç) (...) ⁸²

(A) Yine mütercim, “çünkü bunun manâsı bilmektir” şeklinde çevrilmesi gereken cümleyi de çevirmeyerek atladığı görülmektedir.

4- فأحمر عما لا يكون أنه لو كان كيف يكون.⁸³

(Ç) (...) ⁸⁴

(A) Mütercim, “Böylece Yüce Allah olmayan şeylerin, olmaları durumunda, nasıl olacıklarını haber veriyor” cümlesini de tercüme etmeden atlamıştır.

5- (وإن تصبهم حسنة) يعني الحصب والخمر (يقولون هذا من عند الله وإن تصبهم سيئة) يعني الجلب والقحط والمصاب (قالوا هذه من عندك) أي لشؤمك قال الله تعالى يا محمد...⁸⁵

(Ç) Allah, “onlara bir iyilik erişince bu Allah’tandır, derler. Onlara bir kötülük erişince bu sendendir,” buyurmaktadır. Allah buyuruyor ki Ya Muhammed...⁸⁶

(D) “Onlara bir iyilik erişirse...”⁸⁷ Yani her ne zaman kendilerine bir bereket/bolluk ve bir hayır erişirse, “bu Allah katındandır” derler. Fakat her ne zaman kendilerine bir kötülük, yani bir kuraklık, kıtlık ve musîbet nevinden bir şey erişirse, bu kez, “bu sendendir; yani senin uğursuzluğundandır” derler. Yüce Allah buyuruyor ki, Ey Muhammed...”

(A) Görülüyor ki mütercim, yalnızca âyeti mealen vermiş, müellifin “yani her ne zaman kendilerine bir bereket/bolluk ve bir hayır erişirse”, “yani bir kuraklık, kıtlık ve musîbet nevinden bir şey erişirse” ve “yani senin uğursuzluğundandır” gibi âyeti açıklayıcı ifadelerini çevirmeden atlamıştır.

4- ÇEVİRİDE SIKÇA GÖRÜLEN CÜMLE BOZUKLUKLARI

Yine çevirinin kısmen tercümeden, kısmen dizgiden kaynaklanan bir yığın dikkatsizlik ürünü hatalarla dolu olduğu gözden kaçmamaktadır. Tercüme ettiği cümleleri bir kez daha dönüp okusaydı eğer, Çevik’in, çevirisinde bir bozukluk olduğunu fark etmesi zor olmayacaktı. Her ne kadar çevirinin baş tarafında son okumanın da Mustafa Çevik tarafından yapıldığı söyleniyorsa da, çeviri boyunca değil son okumanın, ikinci kez okumanın bile yapılmadığı açıkça fark edilmektedir. Türkçe çevirisini orijinal metniyle karşılaştırırken fark edebildiğim bu cümle bozukluklarının yalnızca birkaç tanesine işaret etmekle yetiniyorum:

(1) “Bu ayrılıktan sonra Eş’ari’nin Mu’tezile mezhebi ile bir çok konuda anlaşmazlığa düştü.”⁸⁸

(2) “Mu’tezile, Allah’ın zatından ayrı sıfatları olmadığını söylerken Eş’ari ise Allah’ın zatından ayrı bilme, görme ve işitme gibi sonsuz sıfatları olduğu ileri sürer.”⁸⁹

(3) “Eğer biri Nebi’nin “Rabbinizi göreceksiniz” sözünün “zorunlu olarak Rab-

⁸¹ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 45.

⁸² Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 66.

⁸³ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 66.

⁸⁴ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 97.

⁸⁵ el-Eş’arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 55.

⁸⁶ Çevik, *Çeviri*, s. 78.

⁸⁷ Nisâ, 4/78.

⁸⁸ Krş. Çevik, *Çeviri*, “Önsöz Yerine”, s. 8.

⁸⁹ Krş. Çevik, *Çeviri*, “Önsöz Yerine”, s. 8.

binizi bileceksiniz" anlamındadır derse Ona şöyle denir."⁹⁰

(4) "Ve eğer kelâmın yaratılması caiz ise cansız olanın konuşması caiz olmasın?"⁹¹

(5) "Ya Allah'ın kendisinin dışındaki bir şey için olan 'ol' sözünün yaratık olmaz."⁹²

(6) "Tıpkı eğer, Allah yarın güneş doğarsa sana hakkını vereceğim derse ve güneş de doğarsa ve onun hakkını vermezse sözünden durmamış olur."⁹³

(7) "Eğer derlerse ki, "Eğer Allah haram ile rızıklandırıyorsa bunu onlara mülk edindirmiş olurdu" derlerse onlara şöyle denilir."⁹⁴

(8) "Eğer küfürden derlerse denilir ki onlar kafirken küfürden sapma ondan giderme nasıl olur?"⁹⁵

(9) "O halde Allah'ın kendi Cennetine koymaları sizce mümkün şefaatin anlamı nedir?"⁹⁶

(10) "Biz Ali'nin ve Abbas'ın (Allah onlardan razı olsun) ona biat ettiklerini ve halifeliliğinin onayladıklarını gördük."⁹⁷

5- ÇEVİRİDE SIKÇA DÜŞÜLEN ÇELİŞKİLER

Mütercimim hem kendi görüşlerini aktarırken, hem de el-Eş'arî'nin görüşlerini çevirirken sık sık çelişkilere düştüğü de gözden kaçmamaktadır. Çeviri boyunca tespit edebildiğimiz bu çelişkili ifadelerden yalnızca birkaç tanesini sunmakla yetiniyoruz:

(1) Mütercim, bir yandan el-Eş'arî'nin bu eseri için, "İslâm düşünce tarihinde önemli yeri olan bu küçük eser",⁹⁸ "inanç ilkelerini açıklayan bu küçük ama etkin eser"⁹⁹ ve kitabın müellifi için de "Eş'ari gibi önemli bir İslâm düşünürü",¹⁰⁰ tabirlerini kullanırken, öbür yandan el-Eş'arî'nin Kur'an'ı anlarken izlediği metodun bizzat Kur'an'dan hareketle olmadığını, bilakis onun önceden farklı gerekçelerle geleneksel ve tarihsel olarak vaz'edilen esasların (usul=sabiteler) ışığında Kur'an'ı anlamaya çalıştığını iddia etmektedir.¹⁰¹

2- وزعمت القدرية أنا نسحق اسم القدر لأننا نقول إن الله تعالى قدر الشر والكفر.¹⁰²

(Ç) "Kaderiyye şöyle der: 'kader' ismini hakkettiğimizi söylüyoruz çünkü biz Allah'ın küfrü ve şerri belirlediğini iddia ediyoruz."¹⁰³

(D) "Allah'ın şerri ve küfrü taktir ettiğini söylediğimizden dolayı Kaderiye bizim "kader" ismini hak ettiğimizi (gerçekte kendilerine değil, bize kaderiyye denilmesi gerektiğini) iddia etti."

⁹⁰ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 29.

⁹¹ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 39.

⁹² Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 40.

⁹³ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 84.

⁹⁴ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 87.

⁹⁵ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 91.

⁹⁶ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 101.

⁹⁷ Krş. Çevik, *Çeviri*, s. 105.

⁹⁸ Çevik, *Çeviri*, "Önsöz Yerine", s. 10.

⁹⁹ Çevik, *Çeviri*, "Önsöz Yerine", s. 7.

¹⁰⁰ Çevik, *Çeviri*, "Önsöz Yerine", s. 7.

¹⁰¹ Çevik, *Çeviri*, s. 25.

¹⁰² el-Eş'arî, *el-İbâne*, (Beyrut Baskısı), s. 57.

¹⁰³ Çevik, *Çeviri*, s. 81.

(A) Bilindiği üzere Ehl-i Sünnet âlimleri, kaderi inkâr ettikleri gerekçesiyle önce-leri Kaderiyye, daha sonraları da Mu'tezile mensuplarını "kaderî" ismiyle nitelendir-mişlerdir.¹⁰⁴ Sünnî âlimlere göre Kaderiyye-Mu'tezile, insanların fiillerine ait kudreti yine insanlara münhasır kıldıklarından, bu fiillere yönelik olarak Allah'a hiçbir irâde ve tasarruf nispet etmediklerinden¹⁰⁵ ve kazâ ve kaderi de Allah'tan nefyedip, insanı bir bakıma kendi kaderinin yaratıcısı kabul ettiklerinden *kaderî* nitelemesini hak etmektedirler. Kaderî-Mu'tezilî âlimler ise, Ehl-i Sünnet mensuplarının kendileri hakkında kullandıkları zem, yergi ve küçümseme ifade eden¹⁰⁶ "kaderîler" lakabını kabul etmemiş¹⁰⁷ ve bu isme şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu âlimlere göre, kötü fiilleri Allah'tan nefyeden Kaderiyye ya da Mu'tezile için değil, şerri, küfrü ve çirkin fiilleri Allah'a nispet eden ve önceden takdîr edilmiş yazgının insanı mecbur edişine inanan Cebriyye ve Müşebbihe için kullanılmasının daha doğru olduğunu savunurlar. Sözü-nü ettiğimiz âlimler, tezlerini güçlendirmek için bir çok delil ileri sürer ve dolayısıyla kaderî olmadıklarını savunurlar.¹⁰⁸ Kısacası bu âlimler, gerçekte Cebriyyeye ait olması gereken ve kötü bir anlam içeriğine sahip olan "Kaderiyye" isminin, cebr görüşünü savunan muhalifleri tarafından, Emevî iktidarının da desteğiyle, Kaderiyye ve Mu'tezile'yi kötülemek için kullanıldığına dikkat çekerler.¹⁰⁹

3. (Ç) "Mu'tezile, Cehmiyye ve Haruriye düşünürlerinden bazıları Allah'ın "Rahman Arşı istiva etti" ayetinin "O istiva etti, sahip oldu ve egemen oldu," anlamında olduğunu söyledi. Faka¹¹⁰ Allah her yerdedir."¹¹¹

(A) Çevik'in yukarıda aktardığımız çevirisinden, "Fakat Allah her yerdedir" di-yenin müellif el-Eş'arî olduğu anlaşılmakta, en azından bu görüşün el-Eş'arî'ye ait olduğu imâ edilmektedir. Oysa bir sayfa sonra yine Çevik'in çevirisinde yer alan, "Mu'tezile, Haruriye ve Cehmiye Allah her yerdedir diye iddia etti"¹¹² cümlesiyle bu görüşün el-Eş'arî'ye değil, hasımlarına ait olduğunu görüyoruz. Daha önce de vurguladığımız gibi, şayet mütercim, yaptığı çeviriyi bir kez gözden geçirme zahme-tinde bulunsaydı, doğal olarak böyle bir çelişkiye de düşmemiş olacaktı.

SONUÇ

Araştırmamız sonucunda şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki, el-Eş'arî'nin *el-İbâne an Usulî'd-Diyâne* adlı eserinin Mustafa Çevik tarafından "*Dinin İnanç İlkeleri*" adıyla yapılan çevirisi, bilimsel bir eserde bulunmaması gereken birçok hata içermektedir. Şüphesiz Çevik'in çevirisinde yer alan hatalar yalnızca bizim bu makalede işaret ettiklerimizden ibaret değildir. Eserde, çeviri boyunca hemen her sayfada benzer diğer

¹⁰⁴ Abdulkâhîr el-Bağdâdî, *el-Fark Beyne'l-Firak*, Beyrut, Ts., s. 114 vd.; Ebu'l-Muzaffer el-İsferayînî, *et-Tabsîr fî'd-Dîn ve Temyîzu'l-Fırkatî'n-Nâciyeti anî'l-Frakî'l-Hâlikîn*, Tah. Kemal Yusuf el-Hût, Beyrut, 1983, s. 63; Abdülkerîm eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, Beyrut, 1986, 1/43 vd.

¹⁰⁵ Ebû Mansûr el-Mâturidî, *Kitabu't-Tevhid*, Tah. Fethullah Huleyf, Mısır, Ts., s. 384.

¹⁰⁶ el-Mâturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 314 vd.

¹⁰⁷ Krş. el-Mâturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 314.

¹⁰⁸ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-Usûlî'l-Hamse*, Kahire, 1996, s. 772-776.

¹⁰⁹ Kâdî Abdulcebbar, *Fazlu'l-İ'tizâl ve Tabakâtu'l-Mu'tezile*, Tunus, 1974, s. 345; a.m., *Şerhu'l-Usûlî'l-Hamse*, s. 772.

¹¹⁰ Bu sözcük "fakat" olmalı.

¹¹¹ Çevik, *Çeviri*, s. 50.

¹¹² Çevik, *Çeviri*, s. 51.

birçok kelime hataları, ifade ve cümle bozuklukları ve çeviri yanlışları bulmak mümkündür. Bununla beraber, okurların söz konusu çeviri hakkında genel bir kanaat sahibi olmalarını sağlayacak kadar örnek verdiğimizizi düşünüyoruz.

Çevik, kelâmî literatüre hâkim olmadan, gerekli dikkat, özen ve titizlik göstermeksizin yaptığı bu çevirisiyle yalnızca müellif el-Eş'arî'yi töhmet altında bırakma gibi bir haksızlığa yol açmakla kalmamış, aynı zamanda okuyucuları yanlış bilgilendirmek gibi bir sorumsuzluğu da sergilemiş olmaktadır. Diğer taraftan birçok saygın ilim adamının eserlerini yayımlamakla tanıdığımız İlahiyat Yayınları'nın da, bu denli açık hatalarına rağmen, hiçbir kriter gözetmeksizin böyle bir eseri yayımlamasını doğrusu çok düşündürücü buluyor ve yadırgıyoruz.

Bu çalışmada eleştirel bir bakışla işaret ettiğimiz hatalar, yalnızca Çevik'in çevirisi ile sınırlı değildir. Özellikle İslâmî alanda yayımlanan birçok çeviri eserde benzeri yanlışlıklar sıklıkla müşahade edilmektedir. Bu nedenle çeviri eserlere dair yaptığımız türden eleştirilerin, hem çevirmenlerin ve hem de çeviri eserleri yayımlayan yayınevlerinin sorumluluklarının bilincinde hareket etmelerine, böylece bu alanda yapılacak tercümelerin daha dikkatli ve titiz olmasına, tercüme eserlerin de daha özenle ve daha ciddiyetle yayımlanmasına katkı sağlayacağını umuyoruz.